

1) Introduktion

Jonas Aspelin

Uttrycket ”relationell” förekommer i många sammanhang. Man talar till exempel om relationell psykoterapi, relationell estetik, relationell sociologi och relationell psykologi. Denna antologi handlar om relationell specialpedagogik.

Specialpedagogisk forskning som anlägger relationella perspektiv har vuxit under de senaste femton åren, såväl nationellt som internationellt. I vårt land har t.ex. indelningen relationellt och kategoriskt perspektiv (se Emanuelsson, Persson och Rosenqvist, 2001) kommit att spela stor roll för specialpedagogikens självförståelse. Parallellt har det skett en tillväxt av allmänpedagogisk forskning där relationella perspektiv anläggs (se Aspelin & Persson, 2012). Föreliggande antologi är ett resultat av möten mellan relationella perspektiv inom specialpedagogiken och relationella perspektiv av mer allmänpedagogiskt slag.

Relationella perspektiv kännetecknas av ett intresse för vad som sker människor emellan. De innefattar ofta följande tre, sammanhängande aspekter (jfr. med Emirbayer, 1997): För det första har man relationer som sin huvudsakliga analysenhet. Man strävar efter att lösa upp den traditionella, dualistiska uppdelningen mellan subjekt och objekt, och ser människor som intersubjektivt, relationellt konstituerade, ”öppna” väsen (von Wright, 2000). Ur relationell synvinkel framstår separata individer liksom sociala strukturer som livlösa abstraktioner. Ifråga om utbildning riktas den relationella blicken mot *pedagogiska relationer*. För det andra uppfattar man den sociala verkligheten som dynamisk och föränderlig. Överfört till utbildning intresserar man sig för *pedagogiska processer*. För det tredje förstår man sociala fenomen som inbäddade i- och influerade av komplexa sociala samman-

hang; från närliggande- till övergripande nivå. Sett till utbildning studerar man processer och relationer i *sina pedagogiska kontexter*.

Ovanstående beskrivningar kan sammanfattas så här: relationell pedagogik uppmärksammar *situerade pedagogiska relationsprocesser*. Den relationella ansatsen kan kontrasteras mot ett atomistiskt (substantialistiskt, kategoriskt, punktuellt) perspektiv enligt vilket det existerar en fast, separat verklighet (egenskaper, kategorier, objekt etc.) ”bakom” eller ”under” sociala fenomen, och där denna verklighet ses som grundläggande enhet i forskningen. Man kanske kan uttrycka skillnaden mellan ansatserna så här: ur relationellt perspektiv är konkreta uttryck för mänskligt liv av största intresse. Ur atomistiskt perspektiv framstår de som ”inget annat än...”.

Nu bör det sägas att författarna i denna antologi inte har styrts av beskrivningar som de ovanstående. Vi har heller inte gett oss själva i uppgift att bestämma vad relationell specialpedagogik är. Syftet med antologin är istället att diskutera hur specialpedagogisk forskning, utbildning och verksamhet kan förstås ur relationell synvinkel.

Antologin disponeras på följande sätt:

I det följande kapitlet (2) *Vad är relationell pedagogik?* försöker Jonas Aspelin visa på en ingång till forskningsfältet. Några teoretiker tas till hjälp för att diskutera den relationella ansatsens kännetecken. Ett tvådimensionellt relationsbegrepp formuleras i termer av ”sam-varo” och ”sam-verkan” och det föreslås att begreppen kan användas för att urskilja olika aspekter av undervisning och diskutera frågan var ”utbildningens brännpunkt” är belägen. Slutligen behandlas implikationer för lärarens förhållningssätt utifrån en distinktion mellan ”pedagogiskt tillvägagångssätt” och ”pedagogiskt möte”.

I kapitel 3 *Relationell dynamik – ett försök till analys av skola i förändring* anlägger Jerry Rosenqvist ett historiskt och kritiskt perspektiv på specialpedagogik. Han utgår ifrån att undervisning med anknytning till det specialpedagogiska fältet på senare tid ofta förankrats i ett *relationellt perspektiv*, där omgivande faktorer ses som delar av problemet, till skillnad från ett *kategoriskt perspektiv*, där elevens egenskaper är grunden för åtgärder. Vidare argumenterar han för att en segregering och kategoriskt grundad undervisning kunnat ses alltmer i skolan på senare tid. Rosenqvist menar att en anledning till detta

kan vara ökade krav på bedömningar, utvärderingar och kvalitetssäkringar, där lätt avläsbara resultat blir viktigare än kvaliteten, samt att skolan alltmer betraktas som en resultatenhet bland andra.

Boken delas därefter in i två huvudteman och innehåller följande bidrag:

I) Specialpedagogik i högre utbildning

Kapitel 4, *Det relationella handledningsmötet*, av Ann-Elise Persson, syftar till att visa på det relationella lärande som en grupp specialpedagoger menar sig ha gjort genom handledningsprocessen. Kapitlet belyser även hur den specialpedagogiska handledningsrelationen kan förstås som en relationell process. Det handlar om såväl positiva som negativa erfarenheter som det lärande subjektet gör i en viss relationell situation. Teoretiskt utgår kapitlet från Moira von Wrights begrepp relationellt och punktuellt perspektiv.

Kapitel 5, *Relationella avtryck och specialpedagogiska perspektiv i fritidshemmets praktik*, som har skrivits av Berit Willén Lundgren och Peter Karlsudd, behandlar hur relationell pedagogik kan komma till uttryck i konkreta didaktiska handlingar i fritidshemmets verksamhet. I en specialpedagogisk delkurs problematiseras lärarpupdraget med fokus på att kunna möta barns olikheter.

Christer Ohlin skriver i kapitel 6 *Relationell handledning?* om den betydelse som relationen mellan handledare och doktorand kan ha för utländska doktoranders lärande. Faktorer som svensk och internationell forskning fört fram som centrala i sammanhanget lyfts fram. Därefter konkretiseras resonemanget om handledningens betydelse utifrån en intervju med en utländsk doktorand.

II) Specialpedagogisk verksamhet

I Daniel Östlunds kapitel (7) *Omsorgsarbete i träningskolan* diskuteras olika aspekter av omsorgsarbete och relationens betydelse för huruvida omsorgen framstår som alienerande eller som utmanande för eleverna. De professionellas uppdrag som omsorgsgivare och pedagoger problematiseras och diskuteras i relation till vad det får för konsekvenser för elevernas aktörskap.

Kapitel 8, *"Behandlas typ som en människa"* Hur elever på ett specialutformat program ser på relationers betydelse, som skrivits av Ulla Christiansson-Banck, diskuterar hur elever på ett specialutformat program ser på elev-lärarelationens betydelse för sina studier. Nel Noddings omsorgsetiska teori tas till hjälp för att tolka resultat från en tidigare genomförd utvärdering.

I Bo Nilssons kapitel (9) *Den relationella musiken* får vi ta del av musikaliskt samspel mellan några musicerande ungdomar och deras handledare. Nilsson menar att musicerandet innebär och leder till utvecklandet av en intersubjektiv relation mellan deltagarna.

I det tionde kapitlet *Vem är Sofia?* lyfter Maria Rubin fram några perspektiv på vad relationell specialpedagogik kan innebära i förhållande till stöttning av flerspråkiga elevers språk och språkutveckling i en alltmer flerspråkig skola. Tankegångar hämtas från pedagogiska forskare som Moira von Wright, Ann Ahlberg och Jonas Aspelin och relateras till synsätt inom tvåspråkighetsforskningen gällande interaktion, kommunikation och respons.

Linda Pallas kapitel (11) *Konstruktioner av det behövande barnet* utgår från en specialpedagogisk förskolekontext och belyser hur barn på olika vis konstrueras som behövande subjekt i institutionella samtal. I texten synliggörs intersubjektivitet utifrån ett punktuellt respektive ett pedagogiskt och specialpedagogiskt relationellt perspektiv. Detta genom att med hjälp av Moira von Wrights begrepp rikta fokus mot frågan om barns tillblivelser som "vad" eller "vem" i mellanmännsliga möten i förskolan.

I det avslutande kapitlet (12) *Var är relationell specialpedagogik?* försöker Jonas Aspelin bidra till diskursen om relationell specialpedagogik. Kapitlet tar avstamp i en redogörelse för några specialpedagogiska perspektiv. Det skisserar sedan på möjliga innebörder i begreppet relationell specialpedagogik och på en modell över var forskning inom fältet kan ta sin utgångspunkt. Det argumenterar för att relationell specialpedagogisk forskning har- eller bör ha konkreta, mellanmännsliga relationer i utbildningens brännpunkt. Samtidigt betonas att ett sådant fokus och angreppssätt implicerar att man uppmärksammar den (närliggande och utvändiga) kontext som de mellanmännsliga relationerna är inbäddade i.

Referenser

Aspelin, J.; Persson, S. (2011) *Om relationell pedagogik*. Malmö: Gleerups.

Emirbayer, M. (1997) Manifesto for a Relational Sociology. I *The American Journal of Sociology*. Vol. 103, No. 2, s. 281-317

Emanuelsson, I.; Persson, B. & Rosenqvist, J. (2001) *Forskning inom det specialpedagogiska området – en kunskapsöversikt*. Stockholm: Skolverket.

von Wright, M. (2000) *Vad eller vem? En pedagogisk rekonstruktion av G H Meads teori om människors intersubjektivitet*. Göteborg: Daidalos.